

## KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE EKONOMİK YÖNÜ

### THE GLOBALIZATION CONCEPT AND ITS ECONOMICAL SIDE

Yrd.Doç.Dr. Cahit AYDEMİR  
D.Ü. Diyarbakır Meslek Yüksekokulu  
[caydemir@dicle.edu.tr](mailto:caydemir@dicle.edu.tr)

Öğr.Gör.Dr. Mehmet KAYA  
D.Ü.Ergani Meslek Yüksekokulu  
[mkaya@dicle.edu.tr](mailto:mkaya@dicle.edu.tr)

#### ÖZET

Son yıllarda en çok tartışılan kavramlardan biri de “küreselleşme” kavramıdır. Bu kavram, adeta sihirli bir güce sahipmişçesine sosyal, ekonomik ve siyasi olayların sebeplerinin açıklanmasında karşı konulmaz bir çekim merkezi oluşturmaktadır. Yaşanan gelişmeleri açıklamaya çalışan hiçbir teori ya da çalışma yoktur ki, küreselleşme kavramına doğrudan veya dolaylı değinmesin. Bu da kavrama çok fazla anlam yüklenmesine yol açmakla kalmamakta, ayrıca kavramın ne olduğu konusunda kafaları karıştırmakta ve herkesin küreselleşme kavramını çok farklı şekillerde tanımlamasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada bir taraftan konuyla ilgili tanımlara değinilirken diğer taraftan da konunun ekonomik yönü üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Küreselleşme, Ekonomik Küreselleşme, Ticari Küreselleşme, Mali Küreselleşme, Üretimin Küreselleşmesi

#### ABSTRACT

The concept of globalization has been one of the most argued issues in the last years. This issue got a magical touch and seems to be the answer for all questions in many fields such as social, economics and politics. All theory and studies are referring to globalization concept directly and indirectly. This situation causes a lot of confusion and leads to several definitions by everyone. In this study descriptions on this subject are given and also its economical side is explained.

**Key Words:** Globalization, Economical Globalization, Commercial Globalization, Financial Globalization, Globalization of Production.

#### GİRİŞ

Son yirmi yıldır, dünyanın neresinde olursa olsun ekonomik, sosyal ve siyasal bütün değerlendirmelerde “küreselleşme” anahtar bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır(Baştürk, [www.isguc.org/senoll.htm](http://www.isguc.org/senoll.htm) ET: Mart 2004) . Akademik ve ekonomik çevrelerde de üzerinde yoğun tartışma yapılan kavramların başında “küreselleşme” kavramı gelmektedir. Söz konusu çevreler tarafından küreselleşmenin ne olduğu, sebepleri, sonuçları, olumlu ve olumsuz tarafları farklı düşünce kalıpları çerçevesinde irdelenmektedir. Bu konulardaki değerlendirmelerin içeriği ne olursa olsun, bu tartışmalar, konunun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır(Karagül, 2001, 203).

Küreselleşmenin kavramsal içeriği ve unsurları ile ilgili tartışmalar hala devam etmektedir. Hatta küreselleşmenin başlangıç dönemi olarak birbirinden çok uzak zaman dilimleri ifade edilmektedir. Küreselleşmenin unsurları üzerinde (uluslararası ticaret ve uluslararası ticarete açık olmak, sermaye hareketliliği, işgücü hareketliliği, çokuluslu işletmeler[ÇUI], üretimin değişen yapısı, teknoloji üretme kullanabilme ve endüstri ilişkilerinde dönüşüm-yeni istihdam biçimleri) genel olarak bir anlaşmaya varıldığı söylenebilir(Oğul, 2005, 86).

Küreselleşme kavramının popülerliğine ve bu konudaki literatürün genişliğine rağmen kavramın kesin bir tanımı yoktur. Bir birinden farklı anlamlarda yapılan tanımlar nedeniyle, kavramın yanlış anlaşılma problemi söz konusudur. Küreselleşme kavramı çoğu zaman, belli fikirler, görüşler, politikalar, olaylar, teknolojiler, kurumlar v.b gibi durumların küresel ölçekte bulunur hale gelmesini veya dünya ölçeğinde ulusal kimliklerin ekonomilerin ve sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bir bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği, dünyanın ekonomik bütün oluşturma, dünya toplumlarının birbirlerine benzeme olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte tek bir küresel kültürün ortaya çıkmasını veya toplumların kendi kimliklerini ve farklılıklarını ifade etme, tanımlama; nihayet dünyanın sıkışması, küçülmesi ve ulusal olan her şeyin anlamını yitirmesi ve dünyanın tek bir mekan olarak algılama bilincinin artış sürecini tanımlamak için de kullanılmaktadır(Tutar, 2000, 17-18).

Literatürde yer alan bu tanımlamaların bazılarına değindikten sonra, tanımların ortak paydalarını göz önüne alarak yeni bir tanıma ulaşılmaya çalışılacaktır.

### **KÜRESELLEŞME KAVRAMI**

Kavram olarak “küresel”(global) sözcüğünün kökeni 400 yıl öncesine gitse bile “küreselleşme”(globalization) oldukça yenidir. İlk olarak 1960’larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı 1980’lerde ise sıkça kullanılmaya başlanmıştır. 1990’lara gelindiğinde de, bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir (Bozkurt, 2000, 18).

Küreselleşme sözcüğü son yıllarda dünyada yaşanan gelişmeleri tanımlamak için kullanılan bir sözcüktür. Bu gelişmelerin politik, ekonomik, kültürel, toplumsal ve teknolojik boyutları olduğu için de küreselleşmenin tanımı, anlamı kişiden kişiye değişiyor. Kimilerine göre küreselleşme bir mit, çok uluslu şirketlerin kullandığı bir propaganda sloganı, kimilerine göre ise dünyanın çehresini değiştiren, ulusal sınırların önemini ortandan kaldıran bir süreçtir(Albeni, Eroğlu, 2002,18).

Küreselleşmenin gerçekten dikkate değer bir dili vardır. Her şeyden önce, küreselleşme sözcüğü birçok bakımdan “kavram olmayan” bir sözcüktür. Denilebilir ki, 1970’ten bu yana, ister enformasyon teknolojisinde ilerleme, ister hava taşımacılığındaki yaygınlaşma, ister döviz kurlarındaki spekülasyon, ister sınır ötesi sermaye akışlarında artış olsun, farklı görünen her şeyin sıradan bir katalogudur. Kültürün, kişisel pazarlamanın, küresel ısınmanın, genetik mühendisliğinin, çok uluslu şirket gücünün, yeni uluslararası iş bölümünün, emeğin uluslararası hareketliliğinin ulus devletlerin azalan gücünün post-modernizmin veya post fordizmin Disney’leştirilmesidir(Tartanoğlu, 2001, 201).

Ancak sorun sadece sözcüklerin dikkatsiz kullanımından ibaret de değildir. Entelektüel açıdan, kavramın böylesine bulanık kullanımı, nedenle sonucu birbirinden ayırmaya, kim tarafından kime karşı, ne için ve hangi etkiyle ne yapıldığını anlamaya yönelik her türlü çabayı da bir sis perdesiyle örtmektedir(Tartanoğlu, 2001, 201).

Kavram olarak küreselleşme, hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapar. Bugünkü anlamı ile küreselleşme terimi, anlamının çok uzağında kullanılsa bile, terimin kendisi “küresel bilincin bir parçası”, “küresel” terimi çerçevesinde toplanan terimlerin dikkate değer bir görünümü haline gelmiştir. Küresel kelimesi, uzun bir süredir kullanımda olmasına rağmen, aslında küreselleşmeye gösterilen ilginin uzantısı olup çıkmıştır. Küresel sözcüğünün “dolaşımda

bulunan ağız” daki anlamı üzerine odaklanan Oxford Dictionary of New Words bile küreseli yeni bir sözcük olarak tanımlar\* (Yaman,03. 2003, <http://w3.gazi.edu.tr/~syaman/>).

İngilizce’den Türkçe’ye “Küreselleşme” olarak çevrilen “Globalization” kavramı anlam olarak karşılığını bulmuş mudur? “Globe” kelimesi, bir şekli belirlemesinin ötesinde kendi içindeki bir bütünselliği de yansıtmaktadır. Bu bütünsellik bir süreç olarak da algılanabilir. Yani farklı boyutları bulunan ve bu boyutlar arasında karşılıklı etkileşimin varolduğu düzenli bir işleyiş (Fakat “Küreselleşme” kavramı bu bütünsel işleyişi yansıtmaktan uzak anlam taşımaktadır). Meydan Lorraine’un tanımına göre global “tümüyle ele alınmış olan” anlamındadır. Batı dillerinde de “Global” kelimesine yüklenen anlam budur. Bunun ötesinde bu kavram Fransızca’da “homojenlik” anlamını da içermektedir. Yani bu terim için hem “bütünsellik” hem de “homojenlik” olguları yüklenmiştir. Globalleşme ise bir süreçtir. Bu süreci ekoloji, kültür, ekonomi, politika ve sivil toplum alanlarındaki oluşumlar yan yana, fakat birbirlerine indirgenmeyen varoluşu içerir ve artık egemen ulusal devletlerin değil, uluslararası aktörlerin bu varoluşu yönlendirmeye başladığını ifade eder. Bir başka deyişle, globalleşme; çok boyutlu bir uluslararası sürecin adıdır. Küreselleşme bir trend değil, uluslararası bir sistem olup soğuk savaştan sonra ortaya çıkmıştır. Soğuk savaşın sembolleri bölünme ve Berlin duvarı iken, küreselleşmenin sembolleri ise entegrasyon ve Internettir (Yaman, <http://w3.gazi.edu.tr/~syaman/>, ET: Mart 2003).

Böylesi bir soy kütüğü, kavramın kaynakları ve doğuşu bağlamında elbette çok şey anlatacaktır; ancak iş, konunun temel kavramlarını tanımlama noktasına gelince her şeyin başında olduğu gerçeği ile karşılaşılacaktır (Çalış, 2002, 35).

Küreselleşme konusunda çok geniş bir literatür oluşmasına rağmen sosyal bilimlerin birçok alanında görüldüğü şekilde, küreselleşmeye ilişkin birbirinden tümüyle farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bir diğer deyişle ile küreselleşme konusunda gerek

---

\* Sözlük, küresel bilinci; bir kültürün diğer kültürleri genelde dünyanın toplumsal-ekonomik ve ekolojik sorunlarının değerlendirilmesinin bir parçası olarak anlaması olarak tanımlanmaktadır.

teorisyenler, gerekse uygulamacılar arasında uzlaşmadan bahsetmek mümkün değildir. Olayın boyutu çok yönlü olduğu için, her kişi veya taraf konuyu çoğunlukla kendi perspektifinden görebildiği ölçüde algılayabilmektedir(Bozkurt, 2000,18).

Küreselleşmenin basitten karmaşığa, çok boyutludan tek boyutluya, kesinden belirsiz birçok tanımı bulunmaktadır. Bu bölümde amaç, kavramı açıklığa kavuşturmak ve daha sonra küreselleşmenin gelişim sürecini ve biçimini sergilemektir.Küreselleşme kavramının daha iyi benimsenmesi için değişik birkaç tanımı burada vermekte fayda vardır (Hablemitoğlu, 2004,34-35).

Dar anlamıyla, sermaye hareketlerinin dünyanın tümüne yayılması etkisi olarak açıklanabilecek olan küreselleşmenin özellikle teknolojik gelişmelerin paralelinde dünyayı bir finans piyasasına çevirdiği görülmektedir. BM İnsan Kalkınma Raporu (HDR)' ye göre her gün 1,5 trilyon dolardan fazla para el değiştirmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen küreselleşmeyi sadece finans piyasalarının etkinliğinin artması şeklinde yorumlamak sığ bir bakış açısına sahip olmak demektir. Çünkü küreselleşme ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel bir olgudur(Baştürk,03. 2004, [www.isguc.org/senol1.htm](http://www.isguc.org/senol1.htm))

Geniş anlamda küreselleşme ülkelerarası siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslar arası ilişkilerin yoğunlaşması gibi görünüşte birbirinden farklı fakat birbirleriyle bağlantılı olan konuları içine almaktadır. Diğer bir deyişle küreselleşme, ülkelerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması, farklılıkların bir bütünlük ve uyum içinde ortadan kalkmasıdır. Söz konusu değerler ekonomik nitelikte olabileceği gibi siyasi, sosyal ve kültürel nitelikte, piyasaların birbirleriyle ilişkileri, benimsenecek politik sistem, demokrasi, insan kaynakları, din, çevre bilinci gibi düşüncelerin evrensel hale gelmesi de bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, küreselleşme, dünyada siyaset, ekonomi, kültür, hukuk insan kaynakları, eğitim, sağlık, çevre vs. gibi alanlarda meydana gelmektedir(Akgönül, 2001,135).

Bir diğ er tanıma göre küreselleş me yada küresel ekonomi, dünya piyasalarında ulusal sınırlardan, ulusal politikalardan ve yurt iç i ekonomik kısıtlardan bağımsız olarak faaliyet gösteren (çalış an) uluslar arası firma ve finansal kurumlarca ağırlıklandırılmış bir ekonomidir. Bir diğ erine göre küreselleş me, kısmen yeni teknolojilerin hızlı ve yaygın yayılmasından kaynaklanan büyüyen ekonomik bağımlılığ ın bir sürecidir(Seyrek, 2002,168).

Küreselleş me ÷lke ekonomilerinin dünya ekonomisi ile entegrasyonu; diğ er bir ifadeyle dünyanın tek bir pazarla bütünleş mesi olarak tanımlanabilir. Küreselleş menin ön aş aması, bir bölge iç erisinde yer alan komş u ÷lkelerin kendi aralarında Ortak Pazar oluşturmalarının, ekonomik sorunlara ortak çözümler aramalarını ifade eden bölgesel entegrasyonlardır(Seyrek, 2002,169).

Küreselleş me, son on beş yıldır küçülen ve giderek bireysel ve toplumsal yönleriyle birbirine benzeş en ve bütünleş me iç ine giren böyle bir dünyada tüm ÷lkeler arasında mal, hizmet ve sermaye piyasaları yönünden artan ekonomik entegrasyonu ve tüketim alış kanlıklarındaki benzeşmeyi ifade etmek için sıkça kullanılan bir kavramdır(Albeni, Eroğ lu, 2002, 19).

Amerikan Ulusal Savunma Üniversitesine göre de küreselleş me; maaş ların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli biçimde sınır ötesine akış ıdır. Bu süreçte ÷lkelerin ekonomileri bütünleş mekte, enformasyon devrimi yaşanmakta, pazarlar, şirketler, örgütler ve yönetimler uluslar arası hale gelmektedir(Yılmaz, 2004, 78).

BM Küresel Yönetim Komisyonu, küreselleşmeyi ulus ötesi (çok uluslu) şirketler gibi yeni aktörlerin güçlenmesi, iletişim ve birleş imdeki hızlı değ iş im ve OECD üyesi ÷lkelerdeki “serbestleş me” girişimleri olarak tanımlıyor. Üretimin mekânsal olarak yaygınlaşması, finansal piyasaların entegrasyonu, benzer tüketim ürünlerinin ve alış veriş merkezlerinin küresel olarak tek tipliliğ i küreselleş menin ekonomik boyutu olarak görülebilir. Böylece ulusal ekonomilerin birbirine eklenmelerinden farklı olarak küresel bir ekonominin varlığı hissediliyor(Hablemitoğ lu, 2004, 35-36).

IMF(2002), “World Economics Outlook” adlı raporunda küreselleşmeyi basitçe “ticaret ve finansman entegrasyonu” olarak tanımlamayı yeğlemiştir. Dünya Bankası “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adlı raporunda (2002), “Küreselleşme Sürecini” dünyadaki ekonomilerin ve toplumların devam eden bütünleşmesi olarak tanımlamıştır (Hablemitoğlu, 2004, 36). DPT'nin, bir çalışmasında küreselleşmenin, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen; ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içerdiği, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına geldiği ifade edilmiştir(Karlık, 1996, 215).

Bu tanımları arttırmak mümkündür. Ancak her küreselleşme yaklaşımının tartışmaya açık birçok yönleri söz konusudur(Uysal, 2002, 303).

Görülüyor ki, ciddi bir tanımlama sorunu söz konusudur. Şöyle de söylenebilir, Yirminci yüzyılın son çeyreğine belirgin bir biçimde damgasını vuran küreselleşme süreci, birbirinden son derece farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Ancak bundan önce şu tespitin yapılması yararlı olacaktır, Hangi perspektiften tanımlanıyor olursa olsun, küreselleşme kendisine, egemen olan iktisadi, siyasi ve kültürel dinamikleri açıklama yeteneği atfedilmiş kavramlardan en önemlisi durumundadır(Aydın, 2002,81-82).

Küreselleşme kavramının tanımlanmasındaki çeşitliliğe rağmen, küreselleşme anlayışının merkezinde, yeni bir ekonomik küreselleşme fikri yatıyor. Ayrı ulusal ekonomilerin ve dolayısıyla ulusal ekonomik yönetimin yerli stratejilerinin hızla geçerliliğini kaybettiği gerçeğini anlatmak için de bu kavram kullanılmaktadır(Tutar, 2000,18).

Küreselleşme, uluslar arası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması ve teknolojiye hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek ekonomik, gerekse siyasal, sosyo-kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşmaları olarak tanımlanmaktadır. Bu genel

küreselleşme tanım ve süreci içerisinde ekonomik küreselleşme, küreselleşme kavramının en önemli unsurunu oluşturmaktadır(Karaçor, 2002,379-380).

Toplumsal yaşamın bütün alanları ile yakın ilişkileri ve karşılıklı etkileşim içinde olmasıyla birlikte, küreselleşme esas olarak ekonomik süreçlerle ilgili bir olgudur. Yukarıdaki tanımlamaların ışığında küreselleşme; toplumsal, ekonomik ilişkilerin, ulusal devletin tanımlanan sınırlarının dışına çıkarak dünya genişlemesi, ülkeler ve toplulukları birbirine bağlayan bağların sıkışması ve böylece giderek artan ölçüde bir bütünleşme sürecini ifade etmek üzere kullanılmıştır([www.geocities.com/uretkenogrenciler](http://www.geocities.com/uretkenogrenciler), ET:Şubat 2003).

Küreselleşmenin gelişim sürecini hızlandıran temel dinamik uluslar arası mal ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini öngören yaklaşımları, çok sayıda ülkenin benimseyerek veya benimsemek zorunda kalarak ulusal politika haline dönüştürmesi ve gerek uluslararası ticaretin, gerekse sermaye hareketlerinin üzerindeki malları ve denetimleri tedrici olarak azaltan uygulamaları hayata geçirmesidir. Bu bağlamda çok sayıda ülkenin 80'li yılların başından itibaren uluslararası ekonomi ile bütünleşmeyi öngören yapısal uyum programları uygulamaya başladığı gözlenmektedir. Bu programlar, piyasaların serbestleşmesini ve çok uluslu örgütlemelerin (ulus ötesi şirketler) yaygınlaşmasını mümkün kılarak küreselleşme sürecinin hızlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadır(Aydın, 2002, 83).

Ekonomide, liberalizasyon süreçlerinin hız kazanması ve yayılması ile birlikte ekonomik küreselleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Ulusal ekonomilerin piyasalaşma sürecini tamamlaması, uluslararası piyasalarda bir gelişme dönemine girilmesine neden olmuştur. Uluslararası hammadde ve mamul mal piyasalarının kurum ve kuruluşlarının oluşturulması liberalleşme sürecini hızlandırmış, uluslararası mal piyasalarını küresel boyutlara taşımıştır. Liberalleşme taraftarları, küresel pazarlardan devlet müdahaleleri ortadan kaldırıldığı ve yeni enformasyon tabanlı teknolojik devrimin yararları tüm dünyada serbestçe dolaşmaya başladığı zaman, bunu yüksek büyüme, artan verimlilik ve azalan işsizliğin izleyeceğini iddia



etmişlerdir. Mali liberalizasyon, düşük faiz hadleri ve daha yüksek küresel yatırımlara yol açmıştır. Bu nedenle para ve sermaye, sermaye ve bilgi zengini ileri ülkelerden fırsat zenginliği daha yoksul ülkelere akacak, bu ülkeler arasındaki eşitsizlik ortadan kalkacak ve ekonomik küreselleşme gerçekleşecektir(Karaçor, 2002,381).

Ekonomik globalleşme, genel anlamda ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu, yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir. Bir başka deyişle ekonomik globalleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yaygınlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir. Ekonomik globalleşme sürecinde, mal ve hizmetler ile uluslar arası sermaye hareketleriyle ilgili sınır-ötesi işlemler çeşitlenerek artmakta ve teknoloji dünya çapında daha hızlı bir biçimde yayılmaktadır. Bu süreçte global firmalar önemli bir fonksiyon üstlenmekte ve bu firmalar vasıtasıyla teknoloji gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru yayılmaktadır(Aktan[1], [www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk](http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk) ET:Mayıs 2004). Telekomünikasyon, bilgi ve ulaşım teknolojisindeki hızlı gelişmeler, GATT(Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması), WTO(Dünya Ticaret Örgütü) ve IMF(Uluslararası Para Fonu) gibi uluslar arası kuruluşların çabasıyla dünya ekonomisinde sağlanan liberalleşme hareketleri, ülkenin hızlı ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmede piyasa ekonomisinin önemini kavramaları, uluslararası firmaların sınır-ötesi satış yapma ve maliyet düşürmek amacıyla daha ucuza mal ve hizmet sağlamak gibi faktörler, ekonomik gelişmeye ortam hazırlamıştır. Mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin, yani emek, sermaye ve teknolojinin uluslararası alanda mobilitesi sonucu mal ve hizmet piyasalarının entegrasyonu globalleşme ile sonuçlanmıştır(Aktan[1], [www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk](http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk) ET:Mayıs 2004). Ekonomik anlamda küreselleşmenin şu üç boyutu dikkat çekicidir: Ticari küreselleşme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi(Seyidoğlu, 1999, 185).

## **Ticari Küreselleşme**

Ticaret alanında küreselleşme, ülkeler arasında mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması veya azaltılması sürecini kapsar (Seyidoğlu, 2003,142). Ticari küreselleşme veya küresel ticaret diğerlerinden daha eski bir gelişmedir. Bu gelişme, 1947’de kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlatılmıştır. Küresel ticaretin gelişmesinde GATT çerçevesindeki uluslararası düzenlemeler, iletişim ve haberleşme başta olmak üzere teknolojik gelişmelerin de önemli etkileri vardır. Bu sayede taşıma maliyetleri düşmüş uluslararası pazar gelişmeleri daha kolay izlenir bir duruma gelmiştir(Seyidoğlu, 1999, 189).

1980’lerden sonra GATT’ın himayesi altında ülkeler arasındaki ticaret engelleri azaltılmıştır. Özellikle Uruguay Raundu ile 1 Ocak 1995’ten itibaren daha fazla liberalizasyon sağlamak ve bunun için tarife ve tarife dışı engelleri azaltmak ve dünya ticaretinde bir gelişme yaratarak bütün ülkelerin ve özellikle azgelişmiş ülkelerin kârlı duruma geçişi hedeflenmiştir (Uysal, 2002, 306).

1980 yılından itibaren ekonomik küreselleşme büyük bir hız kazanmıştır. Bu dönemde dünya ticareti hızla artmıştır. Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre toplam dünya ticareti, 1960 yılında 266 milyar dolar iken, 1986 yılında 4. 334 milyar dolara ulaşmıştır. Ortalama büyüme oranı yıllık % 10. 89 civarında gerçekleşmiştir. Dünya ticaretindeki bu gelişmeye neden olan en önemli faktörlerden biri İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çok önemli uluslar arası anlaşmazlıkların olmamasıdır. Ayrıca teknolojik ilerlemeler, pazarlar arası etkileşimi güçlendirmiş ve dünya ticaretini artırmıştır(Uysal, 2002,306-307).

1994 yılına kadar sadece mal ticaretini düzenleyen GATT sistemi, 1994 yılında Uruguay Round sonunda hizmet ticaretini de içermeye yönelik düzenlemelere girişmiş, bilgi teknolojisi ticaretinin hizmet niteliğindeki ürünlerini ve fikri mülkiyetin korunmasını kapsar hale gelmiştir. 1947’de kurulan GATT’ın Uruguay Round ile kurumsal işlevi ilke olarak sona erdikten sonra yerine 1995 yılında yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü (WTO – World

Trade Organization ) Kuruluş Anlaşması ile Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması (Uruguay Nihai Senedi) küreselleşmenin önemli kurumsal ayaklarını oluşturmaktadır. Hizmet Ticareti anlaşması (GATT – General Agreement no Trade in Services) ile dünya ticaretinin serbestleştirilmesine ilişkin bir başka adım atılmış. Fikri mülkiyet Haklarının Ticaretle ilgili yönleri (TRIPS – Trade Related Intellectual Property Rights) hakkındaki ile de yazılım alanında çok taraflı kurumların kurulması öngörülmüştür. 1996 yılında Singapur’da Türkiye’nin imzaladığı Bilgi Teknolojisi Anlaşması (ITA) ile bilgi iletişim teknolojisi ürünlerinde 2000 yılı başına kadar gümrük vergileri sıfırlanmıştır. Böylece küreselleşmeyi artıran en önemli unsur olan telekomünikasyon ve bilgi teknolojisindeki gelişmelerin hizmet sektöründeki hızlı ticari serbestleşmesi de kurumsallaşmıştır. Geleneksel ticaret sistemi, bilgi teknolojisi ve yaygın bilgisayar kullanımı sayesinde değişmiş ve yerini elektronik ticarete bırakmaya başlamıştır (Albeni,Eroğlu,2002, 28).

WTO, Uruguay Round sonucu ortaya çıkan anlaşmaların uygulanmasının sağlanması, müzakereler için forum olması, uyuşmazlıkların çözülmesi ve ticaret politikalarının gözden geçirilmesi mekanizmaların yönetilmesi ile görevlendirilmiştir. WTO ayrıca küresel ekonomi politikalarının oluşturulmasında daha fazla tutarlılık sağlanması amacıyla IMF ve Dünya Bankası ve bağlı kuruluşlarıyla dünya ekonomi politikalarının yaklaştırılmasında işbirliğine girme görevlerini de üstlenmiştir (Başoğlu vd.,2001, 144).

WTO’nun geniş anlamda dünya ticaretini serbestleştirme amacına ulaşabilmesi için üye ülkeleri ortak çıkar ve karşılıklı olma ilkeleri doğrultusunda hareket ederek dış ticarete “her türlü engeli” ve “farklı işlemleri” kaldırmaları öngörülür. Ticareti daraltan her türlü engelin kaldırılmasından, ithalat ve ihracata uygulanan tüm vergi dışı engeli önce tarifeye dönüştürmek, sonra da bu tarifeleri kaldırmak anlaşılır(Seyidoğlu, 1999,191).

Ticaretteki küreselleşme bir taraftan dünya ticaretine giderek daha fazla ülkenin katılması ve ülkelerin dışa açılma oranlarının artması, diğer taraftan ticareti düzenleyen kuralların uygulanması konusunda zorlayıcı bir mekanizmanın oluşturması şeklinde kendini

göstermiştir([www.foreigntrade.org.tr/ead/strateji/1-4.htm](http://www.foreigntrade.org.tr/ead/strateji/1-4.htm) ET:Nisan 2004). Globalizasyon süreciyle birlikte AGÜ'ler(Az Gelişmiş Ülkeler) için dışa açılma bir kalkınma politikası halini almış ve AGÜ'ler; IMF ve Dünya Bankası tarafından adeta bu politikaya mecbur bırakılmıştır(Demir, 2001, 94-95).

### **Mali Küreselleşme**

Küreselleşmenin asıl yönü çoğunlukla mali küreselleşmeyle ilgilidir(Seyidoğlu, 2003, 142). 1980'li yıllarda uluslar arası sistemde meydana gelen yeniden yapılanmanın bir uzantısı olarak önem kazanan ve çok yönlü bir etkiye sahip küreselleşmenin ekonomik boyutunun bir diğer ayağını oluşturan (birinci ayak üretimin küreselleşmesi) finansal küreselleşme "ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarını çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslar arası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslar arası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması" şeklinde tanımlanmaktadır. Dikkat edilirse finansal küreselleşme hem küreselleşmenin bir parçası hem de küreselleşmeyi hızlandıran önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Nitekim finansal piyasaların bütünleşmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucunda faiz ve kur dalgalanmalarına imkân tanınması üretimin küreselleştirmesinden önemli bir rol oynamaktadır(Durusoy, [www.ceterisparibus.net/bankafinans/makaleler.htm](http://www.ceterisparibus.net/bankafinans/makaleler.htm) ET:Mayıs 2002).

Küreselleşme tartışmalarında sermaye hareketleri merkezi rol oynar. Bugün gelişmiş ülkelerde kurumsal yatırımcıların yönettiği fonlarda büyük artışlar olmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler de fonların dünya ölçeğinde kolayca hareket etmesine olanak sağladı. Gelişmekte olan ülkelere yönelik fon akımlarının ise resmi kanallardan çok özel yatırımlar alanına kaymış olması dikkat çekici bir gelişmedir. Ayrıca geçmişteki durumun tersine, bugünkü uluslararası sermaye akımlarının ödemeler bilânçosunun cari işlevler bölümü ile bağlantısı zayıflamış hatta tamamen kaybolmuştur(Seyidoğlu, 2003, 142).

Aşamalarına bakıldığında mali alandaki liberalleşmenin ilk olarak dolaysız sermaye yatırımları alanında ortaya çıktığı görülür. Çoğu ülkeler sürdürülebilir büyüme gibi amaçlarla öncelikle dolaysız yabancı sermaye girişlerini özendirici mali politikalar izlemişlerdir. Bu gelişmeyi uluslararası piyasalardaki tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerlere yapılan portfolyo sermayesi yatırımlarının liberalleştirilmesi izlemiştir. Bu sürece son olarak “Sıcak Para” fonları da denilen kısa süreli sermaye akımları katılmıştır(Seyidoğlu, 2003, 142).

Sermaye piyasalarını birinci küreselleşme evresinde kuran ve geliştiren sanayileşmiş ülkeler sermaye hareketlerinin liberalleşmesinden sonra, merkez ülke konumuna gelmişlerdir. Çevre konumundaki ülkelerde ise sermaye piyasaları, henüz tam ulusal liberalleşme evresini tamamlamadan küreselleşme sürecine girmişlerdir. Bu süreçle birlikte gelişen ülkeler, yabancı sermaye ihtiyacını daha çok, sıcak para girişi ile karşılama gayreti içerisinde olmuşlardır. Gelişmiş ülkelerdeki geniş finansal sermaye kaynaklarının yüksek kazanç beklentileri liberalleşme yönünde baskı oluşturmaktadır. Bu iki unsur, dünya ekonomisinde teknolojinin ve yeni yatırım araçlarının yardımı ile son derece hızlı hareket eden, uluslar arası boyutta karar veren yatırımcıların oluşmasına neden olmuştur. Bu oluşum, küreselleşmenin esasen mal ve sermaye piyasalarında küresel ölçekte genişleme serbestleşmeden ibaret olan ekonomik yönünü göstermektedir(Karaçor, 2002, 380-381).

Tarihsel bilinç bağlamında sermayenin hareket koşulları ve kuralları; sermayenin bir yandan ilgili ve yararlı bölgelere yayılması anlamına gelen globalleşmeyi, diğer yandan da kendisine yeni faaliyet alanları açma anlamına gelen özelleştirmeyi dayattığı görülmektedir (Önder,2002, [www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale3.htm](http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale3.htm)).

Dünya ölçeğinde kâr arayışı süreci yukarıda da değinildiği gibi uluslar arası sermaye hareketlerini kısıtlayan önlemlerin adım adım tasfiyesini getirmiştir. İktisat politikalarının global kâr mücadelesine olanak verecek şekilde biçimlenmesinin yanı sıra haberleşme, iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin sağladığı olanakların da kullanılması uluslar arası finans sermayesini kuvvetlendirmiştir. Bu süreçte finansal enstrümanların sayısı katlanmış, piyasaya yeni aktörler (kurumsal yatırımcılar, fon yöneticileri vb. ) ve ticareti

yapılabilen ürünler çıkmıştır. Finansal varlıklar ve borçlar ticareti yapılabilen enstrümanlara dönüştürülmüş, döviz ve gayrimenkullerin de mallar gibi ticareti yapılır olmuştur. Moneter dünya piyasasının büyümesi ve finans piyasalarındaki hızlı gelişme son yıllarda dünya ekonomisinin belirleyici özeliği olmuş, finansal işlemlerin patlaması ve bütün sınırları aşması globalleşme kavramının içeriğini oluşturmuştur(Demir, 2001,87).

Öte yandan, finansal küreselleşmenin itici gücü olan finansal liberalleşmenin benimsenmesinden 1980'lere egemen olan iktisadi düşüncenin rolü de büyük olmuştur. Neo-klasik bağlamındaki bu düşünce yerli tasarrufların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı tasarrufların yerli yatırımlar ve büyüme için önemli bir kaynak oluşturacağı temeline dayanmıştır. Bu düşünceye göre, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi (dış finansal serbestlik) sonucunda tasarruflar sermaye darboğazı çeken ülkelere akacak, diğer bir deyişle ekonomik etkinliği geliştirerek büyüme ve istihdamı gerçekleştirmek için tasarrufları yeterli olmayan gelişmekte olan ülkelerde faiz oranını yükselterek tasarruf fazlası olan ülkelerin tasarrufları çekilecektir. Bu süreç gelişmekte olan ülkelerdeki faiz oranları uluslar arası faiz oranına inene kadar devam edecektir(Durusoy, [www.ceterisparibus.net/bankafinans/makaleler.htm](http://www.ceterisparibus.net/bankafinans/makaleler.htm) ET:Mayıs 2002).

Görüldüğü gibi küreselleşmenin ilk adımı finans kesiminde atıldı ve en kararlı önlemler, en yaygın, en geniş serbestleşme, küreselleşme uygulamaları finans kesiminde oldu. Kaldı ki halen küresel boyutta serbestlik en çok finans kesimindedir. Sermayenin serbest dolaşımı: hizmetlerin, malların ve hale işgücünün serbest dolaşımının çok önündedir(Güvenç, 1998,56).

Küreselleşme sürecinde uluslar arası sermayenin akışının ve ticaretinin daha sağlam esaslara dayandırılması kuşkusuz zorunludur (Ekin, 1997, 78). 1980'li yıllardan itibaren yeni küresel düzen içinde bir yandan AB, diğer yandan NAFTA ve benzeri bölgesel blokların oluşması karşısında Dünya Ticaret Örgütü "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması"nın düzenleme gereğini hissetmiştir. "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI)" uluslar üstü sermayenin girdiği ülkelerde üretimden pazarlamaya kadar mülkiyet edinme de dahil olmak üzere hiçbir denetim

ve sınırlamayla karşılaşmadan ulusların anlaştığı yasal bir düzenlemedir. Diğer bir ifadeyle uluslar arası yatırımları belirleyen yasaların liberalleşmesi; yatırımların korunması ve dolayısıyla küreselleşmenin yaygınlaştırılması amacıyla çok yönlü bir çerçeve anlaşması oluşturmaya çalışılmıştır(Ekin, 199,76).

Sermayenin anayasası olarak nitelendirilen MAI, sermayenin önündeki tüm engellerin kaldırılması ve bu yolla kaynakların daha etkin dağılımının sağlanmasını ortaya koymaktadır(Albeni, Eroğlu, 2002, 29). Henüz taslak düzeyinde olan MAI bu yönden atılmış çok ciddi ve önemli bir adımı oluşturmaktadır. Böylelikle, sermayenin uluslar üstüleşmesinin son aşaması olarak küreselleşme için gerekli tüm koşullar oluşmuştur (Ekin, 1997, 78).

Bu gelişmeler sonucu 1980'lerde doğrudan yabancı yatırımlarda portföy yatırımlarında önemli artışlar yaşanmıştır. Bu nedenle küresel ekonomik bütünleşmeye en önemli delil, uluslar arası sermaye hareketlerindeki artış tarafından sağlanmaktadır. Zaten çoğu kimse ekonomik küreselleşmeden, sermayenin uluslar arası dolaşımındaki artışı ve bunun sonucunda, finansal piyasaların bütünleşmesini anlamaktadır(Albeni, Eroğlu, 2002, 38).

Çünkü gerçektende, küreselleşmeyle dünya mal ticareti olağanüstü boyutlarda büyüdü ise; finans piyasalarının gelişmesi de dış ticaretten en az on kat daha fazla olmuştur. Bu hesabı 50 kata kadar çıkartan batılı ekonomistler de var! Üstelik yüzlerce çeşit finansman olanaklarıyla, riski azaltmaya yönelik bir sürü finans teknikleriyle ticaretin küresel boyutta gelişmesine ve yayılmasına lokomotiflik yaptı. Bu kadar da değil! Finans piyasalarının gelişmesini aynı zamanda belirli bir zaman diliminde kapitalizmin kâr haddinin düşüş eğilimi hastalığına geçici de olsa "ilaç" işlevi gördü. Reel ekonomide rantabl olanların çok daralması karşısında veya konjonktürel ekonomik kriz dönemlerinde sermayenin kârlı olarak sığındığı bir çare olarak işe yaradı. Olağanüstü bir rant piyasası ve muazzam boyutlara varan mali spekülasyon fırsatları doğdu. Finans piyasalarının gelişmesi bu yanlarıyla tüm kapitalistler, spekülâtörler ve tasarruf sahipleri tarafından tepe tepe kullanıldı ve halen kullanılmakta.

Adeta “uyuşturucu bağımlılığı”na benzeyen bir finans bağımlılığı ortaya çıktı (Güvenç, 1998, 66).

Finansal piyasaların, kurumların ve araçların yasal açıdan yeniden düzenlenerek serbestleştirilmesi ile, finansal kurum, araç ve hizmet çeşitliliğinin artırılması ve faiz oranlarının serbestleştirilmesi yönündeki finansal liberalizasyon uygulamalarının ağırlık kazanmasıyla; ulusal finans piyasalarında yapılan uluslar arası nitelikteki işlemler giderek artmış, ulusal finans piyasaları küreselleşmiş ve giderek artan ölçüde bütünleşmiştir. Sonuçta küresel finans piyasalarındaki finansal akımlar, reel ekonominin gereklerinin üstüne çıkmıştır(Güvenç, 1998, 88).

### **Üretimin Küreselleşmesi**

Ekonomik küreselleşmenin üçüncü boyutu üretimin küreselleşmesidir ki bu da şirketlerin sınır ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları ve başka yöntemlerle mal ve hizmet üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışında yaymalarınıdır(Seyidoğlu,1999,186).

Küreselleşme olgusunun gelişimini belirleyen faktörler arasında, temel faktör olarak özellikle kâr maksimizasyonu noktasında tüm dünyayı bir pazar ve hammadde kaynağı olarak görmek isteyen ve bunu sağlamayı hedefleyen “girişim kabiliyeti”nin ve bu girişim kabiliyeti içerisinde özellikle çok uluslu şirket girişimciliğinin rol ve etkinliğini teslim etmek gerekir (Balkanlı, 2002,15).Global düzeyde üretim zincirlerinin farklı aşamalarını kontrol edebilen, üretim faktörlerinin ve devlet politikaları ile sağlanan avantajların kullanımında coğrafi farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan potansiyeli kullanabilen, kaynak ve faaliyetlerini global ölçekte yönlendirebilen firmalar global firmalar, yani çokuluslu şirketlerdir(Aktan[2], [www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan](http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan) ET:Şubat 2007). Üretim alanı olarak bütün dünyayı hedefleyen bu firmalar, üretim faaliyetlerini hammadde maliyeti, ara malı maliyeti, işgücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip görüldükleri ülkelere kaydırmaktadırlar. Bu yönüde özellikle iş gücü maliyetinin düşüklüğü ve dışsal maliyetler önemli rol oynamaktadır. Global firmalar, ücret artışlarının işgücü verimliliğini aştığı



ülkeleri hemen terk etmekte ve düşük maliyeti sağlayacak ülkelere ya da bölgelere yönelmektedirler. Ayrıca, bu firmalar kendilerini çevre koruma maliyetlerinin etkisinden kurtarmak ve böylece rekabet avantajı sağlamak amacıyla faaliyetlerini çevre koruma mevzuatları göreceğ gevşek olan ülkelere kaydırmaktadırlar(Aktan[1], [www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk](http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk), ET: Mayıs 2004).

Son yıllarda küresel ölçekte ekonomik entegrasyonun artması, piyasa ekonomisinin etkisini dünyanın her yerinde artırması ve uluslar arası ticaret ve finansal faaliyetlerde serbestleşmenin ivme kazanması ile birlikte çokuluslu şirketlerin önemi hızla artmaktadır(Aktan[2], [www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan](http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan) ET:Şubat 2007). Elbette, çokuluslu şirketlerin küresel bazdaki etkinliklerine hukuki zemin kazandıran ve İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslar arası ekonomik düzenin vazgeçilmez kurumlarını oluşturan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi hükümetler arası kuruluşların düzenleyici ve teşvik edici rollerini de unutmamak gerekir. Uluslararası ticaret, yatırım ve finans alanlarındaki serbestleşme, küresel ölçekte kurumsallaşmaya çalışan kapitalizme yeni bir ivme kazandırmıştır. Doğal kaynakların temini, üretim tesislerinin re-organizasyonu, pazarlama stratejilerinin yeniden şekillenmesi, teknolojinin önemli hale gelmesi ve bilgi teknolojilerinin kullanımı konularında bir önceki yüzyıl ile karşılaştırıldığında, küresel ekonomik aktörlerin devletlerin işlevlerini önemli oranda sınırlandırdığı görülmektedir. Vergi, yatırım, ticaret, finans ve sosyal güvenlik gibi devletin ekonomi merkezli politikaları küresel ekonomik aktörlerin beklentileri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır(Ateş, 2006, 30). Bu açıdan küreselleşme diye adlandırılan süreç bir yandan da siyasi, iktisadi ve sosyal tüm alanları kapsayan bir öneriler reçetesi içermektedir. Buna göre kapitalist üretim ilişkileri içindeki bir pazar ekonomisinin biricik başarı ölçütü olarak kâr(veya genel olarak sermayenin getirisi) ön plana çıkartılmaktadır. Ulus devletin, sermayenin daha fazla kâr olanaklarının önündeki her türlü toplumsal, idari ya da yasal kısıtlaması “akıl dışı” olarak nitelendirilmekte ve kaldırılması gerektiği savunulmaktadır(Yeldan, 2003,14).

Neoliberalizmin sunduğu küreselleşme reçetesine bu açıdan bakıldığında; küreselleşme kavramının aslında nesnel bir gerçeklikten ziyade, dünya kapitalizminin öncü aktörleri olan çokuluslu şirketlerin ve uluslar arası finans kuruluşlarının öznel ve idari bir projesi olarak değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir(Yeldan, [www.bilkent.edu.tr/%7Eeyeldane/Yeldan](http://www.bilkent.edu.tr/%7Eeyeldane/Yeldan) ET:Ocak 2005).

Çokuluslu şirketlerin gelişimi ile zaman içerisinde ulusal ölçek hesaplamaları yerini yeni uluslararası ölçek hesaplamalarına bırakmıştır. Çokuluslu şirketlerin gelişim sürecinde, sadece gelişmiş ülkelere bir yayılım ile karşılaşılmanın, aynı zamanda gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru da bir yabancı sermaye girişi ve bu yabancı sermayenin de çokuluslu karakteri yüksek düzeyde olmuştur (Balkanlı, 2002,19).

Gerçekten çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisi içindeki payı hali hazırda gelişmeleri çok “parlak” olarak nitelenen birçok ulusu geride bırakacak bir büyüklüğe ulaşmıştır. Görülebilir bir gelecekte yabancı şirket yatırımlarının devam edeceği ve üretimin çokuluslu hale dönüşmesinin dünya ekonomisinin yapısal bir karakteri haline geleceği belirtilmektedir (Ekin, 1997,34-35).

### **Teknolojik Gelişme**

Tarihsel olarak bu göstergelere eşlik eden bir diğer gelişme, teknolojiye yaşanmış ve yaşanmaktadır. Gerçekten dünya ekonomisinin küreselleşme sürecinde teknolojik gelişmeler etkileşimin ve değişimin derecesini ve yaygınlığını hızla arttırmaktadır. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak özellikle iletişim ve ulaşım maliyetlerinin süratle azalması, bilgiyi özgürleştirerek paylaşımını kolaylaştırırken küreselleşme sürecinin etkilerini farklılaştırmakta ve büyütmektedir. Örneğin, ilk ticari uydu 1969 yılında uzaya fırlatılırken, bugün dünyanın değişik bölgelerine bilgi taşıyarak hizmet veren 200’den fazla uydu bulunmaktadır. Yine 1950’lerin sonlarına kadar Atlantik’i ve Pasifik’i tamamen geçen tek bir iletişim kablosu bulunmazken, bugün kabloların sayısı bir milyonu aşmaktadır(Selamoğlu,2000,35). 2000’li yıllara gelindiğinde küreselleşme Internet teknolojisi, uydu iletişimi, dijital dünya ve e-devlet kavramlarıyla, 1990’lı yıllarda taşıdığı vizyonu pekiştirmiştir. Bugün, küreselleşme

sürecinin tamamlayıcı kavramı elektronik ticarettir. Hisse senetleri, hazine bonoları, döviz işlemleri, mal ve hizmet dolaşımı, bankacılık ve borsa işlemleri; fiili finans piyasaları yerine artık elektronik piyasalarda ve bankacılık ortamında gerçekleşmektedir. Bu anlamda küreselleşme; ulusal pazarların ve teknolojilerin birleştiği; uluslararası ticaretin yerini e-ticaret'e bıraktığı; ulus devletin e-devlete yetki aktardığı; her türlü mal, hizmet ve kalifiye insan gücünün rekabet koşullarını sağlayacak düzeyde standartları yakalamak zorunda olduğu; kamu yönetimi ve siyaset kurumu açısından kendine özgü davranış kalıplarının yaratıldığı bir sürece dönüşmüştür(Orhan, 2000,415).

Özetlemek gerekirse, bütün bu gelişmelerin sonucu olarak iktisadi faaliyetlerin uluslararası ölçekte genişlemesinin, adına küreselleşme denen sermayenin küreselleşme sürecinin derinlik kazanmasına sebep olduğunu söylenebilir. Ancak, *Thurow*'un düştüğü şu not da unutulmamalıdır: “Küreselleşme sürecini başlatan ana unsur hükümet faaliyetleridir. Teknolojik gelişme ise bu süreci derinleştirmeye yaramıştır.” Küreselleşme süreci, gündeme yeni politikalar taşıyarak dünyanın iktisadi görünümünü köklü bir biçimde değiştirmektedir. Söz konusu politikaların iki önemli ayağı bulunmaktadır: Bir taraftan mal ve sermaye piyasaları serbestleştirilerek üretim ve dağıtım stratejilerine uluslar arası boyut kazandırılmaya çalışılmaktadır. Diğer taraftan da, gerek mal ve hizmetlerin ülkeler arasında mübadele edilebilirliğini, gerekse sermayenin serbestçe dolaşabilirliğini engelleyen unsurları hızla ortadan kaldıran *teknolojik kazanımlar* iktisadi hayata aktarılmaktadır (Aydın, 2002,84).

## SONUÇ

Küreselleşme son zamanlarda en çok tartışılan ve ekonomik, siyasi ve sosyal konulardaki değerlendirmelerde başvurulan önemli kavramlardan biridir. Kavramın popülerliğine ve kavramla ilgili literatür çokluğuna rağmen kavramın kesin bir tanımı yoktur. Birbirinden farklı yapılan tanımlar kavramın yanlış anlaşılmasına yol açmıştır.

Küreselleşme kavramının tanımlanmasındaki çeşitliliğe rağmen, küreselleşme anlayışının merkezinde yeni bir ekonomik küreselleşme fikri yatıyor. Toplumsal yaşamın

bütün alanları ile çok yakın ilişkileri ve karşılıklı etkileşim içinde olmasıyla birlikte, küreselleşme esas olarak ekonomik süreçlerle ilgili bir olgudur.

Küreselleşme kavramı ekonomik alanda küresel sermaye olgusu ile birlikte ele alınmakta ve sermayeye ilişkin olarak ulus temelinde geliştirilen tanımlar, yerini küresel sermaye anlayışına bırakmaktadır. Küresel sermaye ve buna bağlı olarak kapitalizmin yayılmasına ilişkin tanımlamalar yeni olmamakla birlikte, küreselleşmenin ekonomik alandaki yansımaları neoliberalist politikalar ve buna bağlı olarak gelişen serbest pazar anlayışıyla şekillenmektedir. İzlenen bu politikalar çerçevesinde kapitalist küresel sermayenin yayılmasına ilişkin bir tanımlama yerine, bu sürecin derinleşmesine ilişkin bir eğilimin var olduğu kabul edilebilir. Kapitalizmin genişleme aşaması ticaret ve üretime yönelik yatırım aşamalarındaki yayılma ile karakterize edilmektedir. Bu dönemde çokuluslu şirketler yayılmayı kolaylaştırıcı aktörler olarak işlev görmüştür. Bugün yaşanan aşama ise kapitalist bütünleşmenin genişlemesi değil, derinleşmesi olarak değerlendirilebilir. Sermaye, kolonyal dönemde ve izleyen dönemlerde olduğu gibi, kendi ulusal sınırlarının dışına çıkmak istediğinde ekonomi dışı araçlara ihtiyaç duymaktan önemli oranda kurtulmuştur. Yaşanan değişimler/dönüşümlerle sermaye dünyanın her yerinde, sadece sanayi ve ticaret sermayesi formlarında değil “spekülatif sermaye” formunda da yatırım yapabilme, ülkeler arasında hareket edebilme olanaklarına, eskisinden daha fazla sahip olmaktadır. Üretim yapılanmalarının dağılarak ademi merkezileşmesi ve kitlesel üretimin yerini esnek uzmanlaşmanın alması, yine ekonomik ölçekte gözlenen değişimlerdir(Yetim, 2002, 130).

Elbette ki küreselleşmenin ekonomik boyutunun öncelik kazanması tesadüfî değildir. Kârın maksimizasyonu için hareket eden sermaye ve tamamlayıcısı olan girişimci, 1980’lerden itibaren sadece üretim ve kârı değil aynı zamanda pazarı da dünya ölçeğine çıkarmıştır. Bu sayede dışa açılma ve liberalleşme hareketleri politik küreselleşmenin önüne geçmiştir. Ekonomik küreselleşme bu doğrultuda dünya ekonomisinde işbirliklerini doğurarak politik küreselleşmenin önünü açmıştır. Ayrıca iki kutuplu dünya sisteminin ekonomik baskı sonucunda sona ermesi, küreselleşmenin ekonomi dışındaki boyutlarının

ortaya çıkması için zemin hazırlanmıştır. 1989 öncesi iki kutuplu sistemde küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutları varolmakla birlikte, SSCB'nin çöküşüyle bu boyutların etki sahası hızla genişlemiş, dahası küreselleşmenin yeni boyutları olan coğrafik, etnik, ideolojik ve teknolojik sorun ve fırsatlar ortaya çıkmıştır (Dulupçu,2001,19-20).

## KAYNAKÇA

- ALBENİ, Mesut ve EROĞLU, Ömer, (2002); "Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye "Bilim kitabevi, Isparta.
- AKGÖNÜL, Hüseyin, (2001); "Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Küreselleşme" K.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, cilt:2, sayı:2.
- AKTAN, Coşkun Can, (05.2004); "Globalleşme ve Yoksulluk",  
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/globalles-yoksulluk>
- AKTAN, Coşkun Can, Vural, İstiklal(02.2007); "Globalleşme Sürecinde Çokuluslu İşletmeler", [www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan](http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan)
- ANONİM,(03.2003); "Küreselleşme,Ulus-Devlet Yönetişim",  
<http://www.geocities.com/uretkenogrenciler>
- ATEŞ, DAVUT, (2006); "Küreselleşme:Ne kadar Boyutlu?", Doğu Üniversitesi Dergisi, 7(1).
- AYDIN, M. Kemal, (2002);"Sermayenin Küreselleşmesi Kapitalizmin Altın Döneminden Neoliberal Dalgaya Uzanan Süreç" Değişim Yayınları, İstanbul.
- AYTEKİN, YILMAZ, (2004); "İkinci Küreselleşme Dalgası, Kavram, Süreç ve Sorunlar" Vadi Yayınları, Ankara.
- BALKANLI, A. Osman, (2002); "Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine", Uludağ Üniversitesi, İ. İ. B. F. Dergisi, Cilt:XXI, sayı:1.
- BAŞOĞLU, Ufuk, ÖLMEZOĞULLARI, Nalan ve PARASIZ İlker, (2001); "Dünya Ekonomisi, Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi", Ezgi kitapevi, Bursa.
- BAŞTÜRK, Şenol, "Bir Olgu Olarak Küreselleşme:Sorunlar ve Bir Çözüm Önerisi; Küresel Yönetişim", [www.isguc.org/senol1.htm](http://www.isguc.org/senol1.htm), ET: Mart 2004.
- BOZKURT, Veysel, (2000), "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", (Der. Veysel Bozkurt, Küreselleşmenin İnsani Yüzü", Alfa Yayınları, Bursa).
- ÇALIŞ, Şaban H, (2002); "Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme"[(Der. ), M. Ali Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi, Çizgi Kitabevi.

- DEMİR, Gülten,(2001); "Küreselleşme Üzerine", Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, Cilt:56,Sayı:1
- DULUPÇU, M. Ali, (2001); "Küresel Rekabet Gücü" Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme" Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- DURUSOY, Serap; "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri" [www.ceterisparibus.net/banka\\_finans/makaleler.htm](http://www.ceterisparibus.net/banka_finans/makaleler.htm), ET:Mayıs 2002
- EKİN, Nusret,(1997); "Küreselleşme ve Gümrük Birliği", İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1997-47, İstanbul.
- GÜVENÇ, Nazım, (1998);"Küreselleşme ve Türkiye", BDS Yayınları, İstanbul.
- HABLEMİTOĞLU, Şengül, (2004); "Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere", Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara.
- KARACOR, Zeynep, (2002);"Küreselleşme Süreci ve İstikrar Arayışındaki Türkiye Ekonomisi", [(Der. M. Ali Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi, Çizgi Kitabevi.
- KARAGÜL, Mehmet, (2001); "Küreselleşme, Küresel Kriz ve Türkiye" K. Ü. İ. B. F. Dergisi, Cilt:2, sayı:2.
- KARLUK, Rıdvan,(1996); "Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politikalar" Beta Yayınevi, İstanbul.
- KAYMAKÇI, Oğuz,(2007); Küreselleşme Üzerine Notlar.
- OĞUL, Zengingönül, (2005); "Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz?", Siyasa Dergisi Yıl:1.Sayı: 1
- ORHAN, S. Sevinç, (2003); "Küresel İktisat Politikaları Olarak Liberalizasyon" [(Der. M. Ali Çukurçayır), Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi Çizgi Kitabevi, Konya.
- ÖNDER, İzettin, (2003)"Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu" [www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale3.htm](http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale3.htm)
- SELAMOĞLU, Ahmet, (2000); "Yoğunlaşan Sosyal Sorunlarıyla Küreselleşme", [(der. ) Veysel Bozkurt, Küreselleşmenin İnsani Yüzü:Alfa] içinde 35
- SEYİDOĞLU, Halil, (1999); "Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama", Turhan Kitabevi, İstanbul.
- SEYİDOĞLU, Halil, (2003); "Uluslararası Mali Krizler, İMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğu Üniversitesi Dergisi.
- SEYREK, İsmail, (2002); "Küreselleşme Sürecinde İktisat Politikaları ve Yakınsama Tezi", Gazi Üniversitesi, İ. İ. B. F. Dergisi, cilt:4, sayı:2.

- TARTANOĞLU, Ali, (2002)“Küreselleşmenin Dili”, Mülkiye Dergisi, cilt: XXV, sayı:229.
- TUTAR, Hasan, (2000); Küreselleşme sürecine işletme yönetimi, hayat yayınları, İstanbul.
- TÜRK DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDE ETKİLİOLACAK YAPISALLIKLAR, <http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/I-4.htm>, ET:Nisan 2002.
- UYSAL, Doğan,(2002) “Küreselleşme ve Gelişmekte olan Ülkeler”[(Der. M. Ali Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi,Çizgi Yayınevi)
- YAMAN, Süleyman,(2003) “Küreselleşme”, <http://w3.gazi.edu.tr/~syaman/>
- YELDAN,Eriñç,(2005)”Küreselleşme Denilen Tılsımlı Sözcük”, <http://www.bilkent.edu.tr/%7Eyeldane/Yeldan>
- YELDAN, Eriñç,(2003)”Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YETİM, Nalan, (2002); ”Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar Ulusal Yerel, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, sayı :18, Şubat, Mart, Nisan.
- YILMAZ,Aytekin,(2004);”İkinci Küreselleşme Dalgası,Kavram,Süreç ve Sorunlar”Vadi Yayınları